

ISABEL
ALLENDE

DLOUHÝ OKVĚTNÍ PLÁTEK MOŘE

V PŘEKLADU STANISLAVA ŠKODY

ROMÁN NEJPRODÁVANĚJŠÍ
LATINSKOAMERICKÉ AUTORKY

motto

Dlouhý okvětní plátek moře

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.motto.cz
www.albatrosmedia.cz

motto

Isabel Allende

Dlouhý okvětní plátek moře – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

*Mému bratrovi Juanovi Allendemu,
Víctoru Peyovi Casadovi
a dalším mořeplavcům naděje*

ISABEL
ALLENDE

DLOUHÝ
OKVĚTNÍ
PLÁTEK
MOŘE

V PŘEKLADU STANISLAVA ŠKODY

LARGO PÉTALO DE MAR: © Isabel Allende, 2019

Translation © Stanislav Škoda, 2023

Cover illustration © Kamila Kučerová, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-267-2521-3

ISBN e-knihy 978-80-267-2524-4 (1. zveřejnění, 2023) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-267-2525-1 (1. zveřejnění, 2023) (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-267-2523-7 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

*... cizinci, tohle je,
tohle je moje vlast,
zde narozen, zde žijí mé sny.*

- PABLO NERUDA

Návrat

(Plavby a návraty)

První část

Válka a exodus

I.

1938

*Připravte se, chlapci,
znovu zabíjet, ještě jednou umřít
a zakrýt květy všechnu krev.*

– PABLO NERUDA

Země lidí je celá krví pokrytá, Moře a zvony

Ten voják byl od „mlíčňáků“, z jednotek, do kterých odváděli děti v době, kdy už se mladých ani starých mužů nedostávalo. Víctor Dalmau se ho ujal spolu s dalšími raněnými, které vynosili z nákladních vagonů a položili je jako klády na podložky na betonovou a kamennou podlahu peronu Severního nádraží; nebylo času nazbyt, čekalo se na nákladáky, které je měly odlifrovat do nemocnic a ošetřoven Východní armády. Bezvládně tam ležel a ve tváři měl klidný výraz člověka, který spatřil anděly a už se nemá čeho bát. Než dorazil vlakem do Katalánska, kdo ví, kolikrát ho přehazovali

z jedněch nosítek na druhá a kolik polních lůžek a sanitek vystřídal. Na nádraží přijímalo zraněné vojáky několik lékařů, sanitářů a zdravotních sester, nejtěžší případy posílali okamžitě do nemocnice a ty ostatní třídili podle toho, jakou část těla měli poraněnou – skupina A ruce, skupina B nohy, C hlava a tak dál –, pak je rozesílali s cedulkou pověšenou na krku na příslušná místa. Zranění přijížděli po stovkách, na prohlídku každého pacienta a rozhodnutí, co s ním, zbývalo sotva pár minut, úplný chaos to ovšem byl jen na první pohled. Nikdo nezůstal bez pomoci, na nikoho se nezapomnělo. Na chirurgické zákroky odesílali zraněné do staré budovy nemocnice sv. Ondřeje v Manrese, další vojáky pak do různých zdravotnických center podle toho, jakou péči potřebovali, a pro některé bylo lepší, když je nechali, kde jsou, protože jim už nebylo pomoci. Dobrovolnice jim pak otíraly rty mokrým hadříkem, potichu na ně mluvily a objímaly je, jako by to byli jejich vlastní synové, věděly totiž, že se takhle může někdo jiný postarat daleko od domova o jejich syna nebo bratra. O něco později je zřízenci na nosítkách odnášeli do hal, kde skladovali mrtvé. Vojáček měl díru v hrudi a lékař, který ho zběžně prohlédl a nenahmatal pulz, prohlásil, že pro něj už nic udělat nemohou, že ten už nepotřebuje ani morfium, ani aby ho někdo utěšoval. Na frontě mu ránu utěsnili hadrem, překryli ji mosazným plátem a celý trup omotali gázou, aby se rána neotvírala. Od toho okamžiku ho ale teď dělilo několik hodin, možná dokonce několik dní a několik vlaků, těžko odhadnout kolik, které přijely a zase odjely.

Víctor Dalmau měl být k ruce lékařům, jeho povinností bylo řídit se jejich pokyny, a tedy nechat toho chlapce svému osudu a věnovat se dalším, jeho ale napadlo, že když to dítě přežilo takový úder, krvácení a převoz až sem, má velkou vůli žít a byla by škoda, kdyby to teď po tom všem vzdal. Opatrně sundal hadry, v obavách z nejhoršího si ověřil, že ta rána je opravdu otevřená a tak čistá, jako by mu ji někdo na hrud' namaloval. Nedokázal si vysvětlit, jak je možné, že ten náraz sice úplně rozlámal žebra a část hrudní kosti, ale nepoškodil srdce. Po třech letech praxe vojenského zdravotníka, nejprve na frontě u Madridu, pak u Teruelu a nakonec v týlové nemocnici v Manrese, si Víctor Dalmau myslel, že během války viděl už vše a před cizím utrpením se obrnil, ale dosud nikdy nespatriil živé srdce. Fascinovaně hleděl na jeho poslední slábnoucí záchvěvy, poslouchal nepravidelný a pomalý tlukot, až srdce přestalo bít úplně a volák přestal dýchat. Dalmau na okamžik znehybněl a tu rudou díru, kde už se nic ani nepohnulo, jen mlčky pozoroval. Vzpomínka na toho od prachu a zaschlé krve špinavého chlapce, mohlo mu být tak patnáct šestnáct, ještě mu ani nerašily vousy, kterému bylo vidět srdce, se mu vryla z celé války do paměti nejhrouběji. Nikdy si nedovedl vysvětlit, proč strčil tři prsty pravé ruky do té ošklivé rány, chytil ten orgán a několikrát ho prsty s úplným klidem v pravidelném rytmu zmáčkl. Nepamatoval si, jak dlouho to trvalo, možná půl minuty, možná úplnou věčnost. Najednou ucítil, že mu srdce v ruce ožilo, nejprve v jakémisi těžko zachytitelném třasu a pak už energicky a pravidelně.

„Kdybych to neviděl na vlastní oči, nevěřil bych tomu,“ řekl mu vážným hlasem lékař, který se k němu neslyšně přiblížil.

Houknul na dva lapiduchy s nosítka a přikázal jim, aby chlapce co nejrychleji dopravili do nemocnice, že je to zvláštní případ.

„Kde jste se tohle naučil?“ zeptal se Dalmaua, než vojáčka, který měl stále popelavou barvu, ale už měl hmatatelný pulz, stačili zřízenci odnést.

Nemluvný Víctor Dalmau ho informoval, že než odešel jako sanitář na frontu, stihl ještě vystudovat v Barceloně šest semestrů medicíny.

„Kde jste se to naučil?“ zopakoval otázku doktor.

„Nikde, ale říkal jsem si, že není co ztratit...“

„Vidím, že kulháte.“

„Stehenní kost. Bitva u Teruelu. Ale už se to hojí.“

„To je dobře. Odteď budete pracovat se mnou, tady jen ztrácíte čas. Jak se jmenujete?“

„Víctor Dalmau, soudruhu.“

„Žádné soudruhu. Oslovujte mě pane doktore a žádné tykání. Je to jasné?“

„Jasné, pane doktore. Aby to bylo vzájemné, můžete mi říkat pane Dalmaue, ale ostatní to bude tahat za uši.“

Lékař se usmál. Následující den se začal Víctor Dalmau zdokonalovat v profesi, která se mu stala osudovou.

Stejně jako všichni ostatní v nemocnici sv. Ondřeje i Víctor Dalmau se později dozvěděl, že tým chirurgů strávil resuscitací toho mrtvého chlapce šestnáct hodin a že ho nakonec vynesli ze sálu živého. Zázrak, říkalo se. Vědecký pokrok a chlapcova výdrž tažného koně

dokázaly navzdory těm, kteří ho už chtěli svěřit do rukou božích, tuhle bitvu vyhrát. Víctor si předsevzal, že chlapce později vyhledá, ať už ho odvezou kamkoliv, ale v té hektické době prostě nebylo kdy se s někým setkat, rozloučit, sledovat, kam kdo zmizel nebo nezmizel, jestli je na živu nebo po smrti. Po jistou dobu to vypadalo, že na srdce, které držel v ruce, navždy zapomněl, protože život uháněl děsivou rychlostí a jeho zaměstnávaly stále nové závažné případy. Jenže o mnoho let později, na druhé straně planety, se mu ten chlapec začal pobledlý, smutný a s nehybným srdcem na tácu před sebou zjevně v děsivých snech. Dalmau si nepamatoval, jak se ten chlapec jmenoval, a možná to vůbec nevěděl, tak ho pojmenoval příznačně Lázaro, Lazar, vojáček ale jméno svého zachránce nikdy nezapomněl. Ještě se nemohl ani posadit, ani sám napít, a už mu vyprávěli o tom hrdinském kousku ošetřovatele na Severním nádraží, o jistém Víctoru Dalmauovi, který ho odvedl ze světa mrtvých zpět mezi živé. Zavalili ho otázkami, chtěli vědět, jestli nebe a peklo opravdu existují nebo si je vymysleli biskupové, aby udržovali lid ve strachu. Chlapec se uzdravil, ještě než válka skončila, a o dva roky později, to už byl v Marseille, si nechal jméno a příjmení Víctora Dalmaua vytetovat pod jizvu na hrudi.

Když jednou vyšel Víctor Dalmau v plášti umazaném od krve a s třídením strništěm vousů z operačního sálu, čekala na něj mladá milicionářka s čapkou na stranu, aby

tak vylepšila celkově nevábny vzhled uniformy, a podala mu přeložený papír se vzkazem z telefonní ústředny. Dalmau byl mnoho hodin na nohou, bolelo ho stehno, kručelo mu v břiše a on si díky tomu uvědomil, že už od brzkého rána nic nesnědl. Dřel jako kůň, ale byl rád, že se může na sále učit od nejlepších chirurgů z celého Španělska. Za jiných okolností by se k nim jako medik dostal obtížně, ale byla válka, akademické tituly měly mnohem menší cenu než praktické dovednosti a zkušenosti, a těch měl Víctor, jak konstatoval ředitel nemocnice, když ho přidělil jako pomocného chirurga na sál, na rozdávání. Tenkrát mohl Dalmau pracovat i čtyřicet hodin v kuse a udržovat se bdělý jen za pomoci tabáku a cikorky, a dokonce i zapomínal na bolest v noze. Díky téhle noze se dostal z fronty a mohl pokračovat v práci v týlu. Tak jako většina mladých kluků v jeho věku vstoupil do republikánské armády hned v roce 1936 a odjel se svým plukem bránit Madrid, který obléhali nacionalisté, jak si říkaly jednotky, co se vzbouřily proti vládě. U Madridu sbíral a odvážel raněné, protože se svými šesti semestry medicíny byl užitečnější jako ošetřovatel než s puškou v zákopec. Později ho poslali na další bojiště.

Za strašlivé zimy v prosinci 1937 v bitvě u Teruelu ošetřoval raněné a jezdil se sanitkou, kterou řídil po rozbombardovaných cestách nesmrtelný Bask Aitor Ibarra, který si bez přestání propěvoval a smrti navzdory byl samý vtípek. Dalmau věřil, že štěstí toho Baska, který přežil bez úhony všechny nástrahy války, vystačí pro ně pro oba. Aby se vyhnuli bombardování, jezdili často v noci; když nesvítil měsíc, musel jít někdo před autem s baterkou

a ukazovat Aitorovi cestu, pokud tam vůbec nějaká vedla, zatímco Víctor s tím málem zdravotnického materiálu a za svitu další baterky zachraňoval v autě zraněného. Museli se vypořádat s osudem, překážkami na cestách a mrazem, kdy teploměr klesal hodně pod nulu, postupovali sněhem a ledem jako šneci, jindy zase tlačili sanitku z kráterů po bombách a pod neustálou palbou z kulometů nacionalistů a bombami legie Kondor, která na ně bez přestání dorážela, odstraňovali z cesty kusy pokrouceného železa a vysušené mrtvoly mul. Při snaze udržet při životě raněné, kteří se mu vytráceli před očima, se Víctor Dalmau nenechal ničím vyrušit. Snad byl nakažený stoickým klidem Aitora Ibarry, který zase při řízení sanitky zcela nevzrušeně vyprávěl vtipy.

Od sanitky se pak Dalmau dostal do polní nemocnice v Teruelu, kterou kvůli bombardování umístili do okolních jeskyní, a pracovali tam za svitu svíček a hořáků napuštěných vyjetým olejem a kerosinem. Se zimou bojovali i tak, že pod chirurgickým stolem zapálili pánve s řeřavým uhlím, ale ani to nezabránilo, aby někomu občas nepřimrzl skalpel k ruce. Lékaři tam ve spěchu operovali hlavně ty, které pak mohli odvézt do regulérních nemocnic, byť věděli, že mnozí z nich tam stejně živí nedojdou. Těm, kterým už nebylo pomoci, usnadňovali čekání na smrt morfiem, a když ho neměli, dávali jim éter. Když neměli ani ten, musel Víctor tlumit bolesti těžce zraněných aspirinem, o kterém jim milosrdně říkal, že je to zázračný americký lék. Obvazy se praly v rozpuštěném sněhu a ledu, aby se mohly znovu použít. Nejhorším úkolem ale bylo pálit amputované

nohy a ruce; na smrad spáleného lidského masa si Víctor nikdy nezvykl.

U Teruelu Víctor potkal Elisabeth Eidenbenzovou, kterou znal z Madridu, kam přijela jako dobrovolnice Spolku pro pomoc dětem postiženým válkou. Byl do té čtyřiaadvacetileté švýcarské ošetřovatelky s tváří renesanční madony a odvahou ostříleného bojovníka tak trochu zamilovaný už v Madridu, a kdyby mu dala sebe-menší šanci, zbláznil by se do ní úplně, ale nebylo síly, která by ji odvedla od úkolu mírnit v kruté době utrpení těch nejmenších. Za ty měsíce, co ji neviděl, ztratila Švýcarka něco ze své nevinnosti, která z ní vyzařovala, když do Španělska přijela. Každodenním bojem s vojenskou byrokracií a mužskou hloupostí jí ztvrdl charakter, své láskyplné a chápací já si nechávala jen pro ženy a děti, o které se starala. Víctor ji potkal během přestávky mezi útoky nepřátel u zásobovacího nákladáku. „Ahoj, pamatuješ se ještě na mě?“ pozdravila Víctora už dobrou španělštinou s německým přízvukem. Jak by si mohl nepamatovat, ale když ji spatřil, došla mu slova. Připadala mu dospělejší a krásnější, než když se viděli naposled. Sedli si na kus betonu, on si zapálil a ona se napila z polní lahve čaje.

„Jak se má tvůj kámoš Aitor?“ zeptala se.

„Furt stejně, pořád pod palbou a bez jediného škrá-bance.“

„Ten má fakt pro strach uděláno, pozdravuj ho.“

„Co budeš dělat, až tahle válka skončí?“ zeptal se jí Víctor.

„Půjdu do další. Vždycky je někde válka. A ty?“

„Kdybys chtěla, mohli bychom se vzít,“ řekl s potlačeným studem.

Zasmála se a na krátký okamžik se zase stala tou dvorní dámou z jiných dob.

„Ani náhodou, nemám v plánu se vdát ani za tebe, ani za nikoho jiného. Na lásku nemám čas.“

„Třeba změníš názor. Myslíš, že se ještě někdy uvidíme?“

„Určitě, Victore, jestli to tady přežijeme. Počítej se mnou. Udělám pro tebe cokoliv.“

„Já taky. Můžu tě políbit?“

„Ne.“

V jeskyních v okolí Teruelu se Víctor přestal bát a získal na poli medicíny takové dovednosti, jaké mu nemohla dát žádná univerzita. Naučil se, že člověk si zvykne na všechno: na potoky krve, operace bez umrtvení, pach odumřelé tkáně, na špínu, nekonečný proud zraněných vojáků a občas i žen a dětí, i na únavu podřívající vůli pokračovat a na zákeřné pochyby, jestli to vůbec má nějaký smysl. A právě tam se stalo, že při vyprošťování mrtvých a raněných ze sutin mu sesuv kamenů rozdrtil levou nohu. Ošetřil ho britský lékař z mezinárodních brigád. Jiný lékař by se rozhodl pro okamžitou amputaci, ale Brit právě nastoupil na směnu a předtím si mohl pár hodin odpočnout. Dal lámanou španělštinou pokyny zdravotní sestře a začal rovnat kosti zpět na své místo. „Máš štěstí, hochu, včera dorazila zásilka Červeného kříže, takže tě můžu uspat,“ řekla zdravotnice a přiložila mu masku s éterem.

Víctor přisoudil nehodu tomu, že Aitor Ibarra zrovna nebyl nablízku a jeho šťastná hvězda ho tak nemohla ochránit. Byl to ale Aitor, kdo ho pak odvezl na vlak, kterým odjel společně s desítkami dalších raněných vojáků do Valencie. Nohu měl zafixovanou mezi dvěma lalčemi a ovázanou plátnem, protože mu ji nemohli dát do sádry, ležel v horečce v promrzlém vagonu obalený přikrývkou a každé zakodrcání vlaku mu působilo nesku-tečnou bolest, ale byl vděčný osudu, že na tom není tak špatně jako většina vojáků, kteří leželi na podlaze vago-nu okolo něj. Aitor mu dal své poslední cigarety a tro-chu morfia s tím, aby si ho vzal jen v případě naprosté nutnosti, protože další už nesežene.

Ve valencijské nemocnici mu blahopřáli, že britský doktor odvedl dobrou práci; jestli nenastanou kom-plikace, bude mít nohu skoro jako dřív, jen o malinko kratší. Když se mu rány začaly hojit a mohl se s berle-mi postavit, nohu mu zasádrovali a poslali ho do Bar-celony. Do té doby, než začal bez pomoci chodit, hrál v domě svých rodičů s otcem nekonečné partie šachu. Poté se vypravil do městské nemocnice, kde ošetřova-li civilní obyvatelstvo, a začal opět pracovat. V porov-nání s tím, co zažil na frontě, si v nemocnici připad-al jako v ráji, všude čisto a práce šla od ruky. Byl tam až do jara, kdy ho poslali do nemocnice sv. Ondřeje v Manrese. Rozloučil se s rodiči i s Roser Bruguero-vou, studentkou hudby, kterou Dalmauovi přijali do rodiny a kterou si během rekonvalescence oblíbil, jako kdyby byla jeho vlastní sestrou. Od doby, kdy synové odešli na frontu, se Marcel Lluís a Carme Dalmauovi bez této

milé a skromné dívky, která v jednom kuse pilně cvičila na klavír, neobešli.

Víctor rozložil papír, který mu předala milicionářka, a přečetl si vzkaz od matky. Přestože se nemocnice nacházela jen nějakých pětadesát kilometrů od Barcelony, neviděl matku už sedm týdnů, protože neměl jediný volný den na to, aby skočil na autobus a přijel za ní. Jednou týdně, vždycky v neděli, mu matka telefonovala a posílala něco na přilepšenou, kousek čokolády, co dostala od interbrigadistů, klobásu, mýdlo z černého trhu a občas cigarety, které pro ni byly úplným pokladem, protože se bez nikotinu sama neobešla. Někdy se sám sebe ptal, odkud je asi bere. Cigarety byly tak vzácné, že nepřátelská letadla shazovala krabičky s tabákem a kousky chleba, aby povstalci s jistou škodolibostí ukázali lidem na republikánském území, že u nich mají všeho dostatek.

Matčin vzkaz dorazil tentokrát ve čtvrtek, a to nevěstilo nic dobrého: „Budu na telefonní ústředně, zavolej.“ Víctor odhadl, že už tam bude čekat dobré dvě hodiny, protože přesně tak dlouho se zdržel na operačním sále. Sešel do kanceláří v podzemí a požádal telefonistku, aby ho spojila s barcelonskou telefonní ústřednou.

Carme si vzala sluchátko a za hlasitého kašlání mu řekla, aby okamžitě přijel domů, protože jeho otci už nezbyvá mnoho času.

„Co se mu stalo? Vždyť byl úplně zdravý!“ vykřikl Víctor.

„Jeho srdce už dlouho nevydrží. Vzkaž i bratrovi, aby se přijel rozloučit, protože to může být otázka pár dní nebo i hodin.“

Vypátrat Guillema na madridské frontě mu zabralo třicet hodin. Když se s ním konečně vysílačkou spojil, bratr mu uprostřed příšerného kraválu a dunění sdělil, že teď je vyloučené, aby dostal povolení odjet do Barcelony. Jeho hlas zněl z té dálky tak unaveně, že ho Víctor ani nemohl poznat.

„Každý, kdo umí střílet, je tady nepostradatelný, Victore, ty to dobře víš. Fašisti mají navrch početně i výzbrojí, ale neprojdou,“ zopakoval Guillem populární heslo Dolores Ibárruriové, přezdívané *La Pasionaria*, která svým „neprojdou“ dokázala probudit bojovné nadšení republikánů. Povstalecké jednotky už ovládly většinu území Španělska, ale nedařilo se jim dobýt Madrid, jehož zoufalá obrana dům od domu, ulice po ulici, se stala symbolem občanské války. Povstalci měli k dispozici marocké koloniální jednotky, obávané Maury, a velkou podporu od Hitlera i Mussoliniho, ale republikánské oddíly je před Madridem přesto zastavily. Na začátku války bojoval Guillem u Madridu v Durrutiho oddílech. V těch dnech se obě vojska střetla ve čtvrti Ciudad Universitaria a dělila je od sebe mnohdy jen šířka ulice, takže viděli protivníkům do tváře, mohli si vzájemně nadávat a nemuseli ani moc křičet. Guillem vyprávěl, že když se zabarikádovali v jedné z univerzitních budov a granáty dopadaly na filozofickou a lékařskou fakultu i na Velázquezův dům, a bylo velmi těžké se skrýt před kulkami, tak přišli na to, že tři svazky filozofických knih za sebou dokážou projektil

zastavit. Guillem byl poblíž, když zastřelili legendárního anarchistu Buenaventuru Durrutiho, který přijel do Madridu bojovat z Aragonu, kde předtím šířil myšlenky revoluce. Zabila ho za dost nejasných okolností kulka vystřelená z blízkosti do prsou. Durrutiho kolona byla rozprášena, více než tisíc milicionářů padlo a mezi těmi, co přežili, byl Guillem jedním z mála, kdo nebyl ani zraněn. Po dvou letech, co bojoval na jiných frontách, ho opět poslali do Madridu.

„Otec pochopí, že nemůžeš přijet, Guilleme. Budeme na tebe doma myslet. Přijed', až budeš moct. A i kdybys otce už nezastihl, tvoje přítomnost bude i tak pro matku velkou útěchou.“

„Roser pořád bydlí s nimi?“

„Ano.“

„Moc ji pozdravuj a vyřiď jí, ať se na mě nezlobí, že jí moc nepíšu.“

„Budeme na tebe čekat, Guilleme, dávej na sebe pozor.“

Rychle se rozloučili a Víctor zůstal stát se sepnutýma rukama a prosil, aby otec ještě chvíli žil, aby se bratr vrátil, aby už válka skončila a republika byla zachráněna.

Víctorův a Guillemův otec profesor Marcel Lluís Dalmau přes padesát let vyučoval hudbě, založil a oddaně řídil barcelonský symfonický orchestr mladých hudebníků a složil přes tucet skladeb, které ovšem od vypuknutí války nikdo nehrál. A také napsal několik písniček, které se staly mezi milicionáři velmi populárními. Svoji ženu

Carme poznal coby mladý učitel hudby jako patnáctiletou dívku, o dvanáct let mladší, než byl on sám, navlečenou do strohé školní uniformy. Carme, dcera přístavního dělníka, chodila do školy k jeptiškám, kde ji od jejích deseti let připravovaly na přijetí řeholního slibu, takže jí pak neodpustily, že vyměnila klášter za život v hříchu po boku toho ateisty, možná i zednáře, anarchisty a povaleče, který se vysmíval svátosti manželského svazku. Marcel Lluís a Carme žili až do doby, než se měl narodit Víctor, na hromádce: pak se vzali jen proto, aby malý netrpěl stigmatem nemanželského dítěte, což by mu tehdy mohlo způsobit jisté komplikace. „Kdybychom čekali děti nyní, tak bychom se nebrali, protože máme republiku a nikdo už za bastarda považován není,“ prohlásil Marcel Lluís Dalmau v jistém pohnutí na začátku války. „No, to bych byla hodně starou matkou a tvoje děti by ještě teď nosily pleny,“ odpověděla mu Carme.

Víctor a Guillem Dalmauovi vychodili laickou školu a vyrůstali v domku ve čtvrti Raval, ve středostavovské rodině, kde náboženství nahradily matčiny knihy a otceva hudba. Dalmauovi nebyli v žádné politické straně, ale jejich nedůvěra k autoritám a jakékoliv formě vlády způsobila, že měli blízko k anarchistům. Vedle lásky k hudbě v různých formách vštípil Marcel Lluís svým synům i zájem o vědu a přímo vášnivou touhu po sociální spravedlnosti. Zájem o vědu přivedl Víctora ke studiu medicíny, v Guillemově hlavě zase zahrázila vášeň pro sociální spravedlnost, takže od útlého dětství byl rozhořčeným bojovníkem proti latifundistům, obchodníkům, továrníkům, šlechtě a kněžím. Zvláště proti nim vystupoval spíš

s mesiášským zápalem než s argumenty. Byl veselý, silný a odvážný, dívky ho zbožňovaly a snažily se ho uhnat, ale jemu byly jejich city lhostejné, protože ze všeho nejraději sportoval a chodil s kumpány do baru. Když mu bylo devatenáct, nechal se zapsat rodičům navzdory do dělnických milicí, které organizovala republikánská vláda na obranu před fašisty. Měl všechny předpoklady stát se vojákem, narodil se, aby se jednou chopil zbraně a velel mužům, kteří byli méně odhodlaní než on. Víctor byl jeho pravý opakem, s věčně rozčuchanými vlasy, dlouhými pažemi, ustaraným výrazem a neustále s knihou v ruce vypadal jako básník. Ve škole musel trvale snášet posměšky: „Schválně, jestli z tebe bude kněz, hošánku.“ To pak vždycky zasáhl Guillem, o tři roky mladší, ale silnější a vždycky připravený někomu z dobrého důvodu pořádně nafackovat. Guillem si padl s revolucí do náruče, jako by to byla dívka; viděl v ní něco, za co stálo položit život.

Konzervativcům a katolické církvi nepomohly ani peníze, ani propagandistická kampaň a hlásání apokalyptických vizí z kazatelen, a ve všeobecných volbách v roce 1936 byli poraženi koalicí levicových stran Lidové fronty. Španělsko se otřásl v základech po vítězství republikánů už pět let předtím, ale nyní bylo rozdělené, jako by ho někdo rozštípl sekerou. Ve snaze zavést pořádek v situaci, kterou sami označovali za chaotickou, i když ve skutečnosti zas tak chaotická nebyla, začali stoupenci pravice okamžitě kout pikle s vojáky, aby svrhli legitimní vládu složenou z liberálů, socialistů, komunistů a odborářů, která se těšila podpoře dělníků, venkovanů i většiny studentů a intelektuálů. Guillem horko těžko

dokončil střední školu, podle otce, milovníka různých přirovnání, měl tělo atleta, odvalu toreadora a mozek osmiletého usmrkance. Pro Guillema, který nevynechal jedinou příležitost porvat se se svými ideologickými odpůrci, ale zformulovat vlastní politický názor byl pro něj vždycky problém, se politická situace ukázala jako příznivá, protože jakmile vstoupil do milicí, dostal ideologickou nalejvárnu, která byla stejně důležitá jako zbraň. Město bylo rozdělené a zarytí odpůrci se scházeli jen proto, aby se mohli poprat. Levičáci měli své bary, taneční zábavy, sportovní utkání a oslavy a pravičáci zase své. Guillem se rád rval, ještě než vstoupil do milicí. Vracel se domů z potyček s těmi drzými floutky potlučený, ale šťastný. Až do doby, kdy se objevil doma se stříbrným svícnem, rodiče netušili, že občas zapálil nějakému bohatému latifundistovi úrodu, ukradl hospodářská zvířata, rval se a raboval. Matka mu svícen vytrhla z ruky a ohnala se po něm; kdyby byla vyšší, rozbila by mu svícnem hlavu, ale takhle ho jen přetáhla přes záda. Pak ho Carme donutila, aby se přiznal k tomu, co všichni ostatní už věděli, ale co si ona sama odmítala připustit: její syn se kromě dalších ničemností dopouštěl i znesvěcování kostelů a napadání kněží a jeptišek, přesně toho, o čem se šířila nacionalistická propaganda. „Krkavčí synu, vlastní matku zabiješ hanbou! Okamžitě ho běž vrátit, slyšíš?“ Tak Guillem se skloněnou hlavou a svícnem zabaleným do novin šel zase ven.

V červnu roku 1936 se vojáci vzbouřili proti demokratické vládě. Do čela povstání se brzy dostal generál Francisco Franco, jehož nevýrazná figura v sobě skrývala

chladnou krutost a pomstychtivost. Jeho snem bylo vrátit Španělsku jeho někdejší imperiální slávu a jeho bezprostředním cílem bylo co nejdříve skoncovat s demokratickým neřádem a vládnout s podporou armády a církve železnou rukou. Povstalci se domnívali, že během týdne budou mít zemi pod kontrolou, ale narazili na houževnatý odpor dělníků, kteří začali organizovat milice, aby bránili se zbraní v ruce práva, která jim republika přinesla. Začalo období nespoutané nenávisti, msty a teroru, které si ve Španělsku vyžádalo milion obětí. Strategií mužů pod Frankovým velením bylo prolévat co nejvíc krve a rozsévat strach, aby zlomili jakýkoliv náznak odporu obyvatelstva dobytého území. V té době byl už Guillem Dalmau připraven plně se zapojit do bojů občanské války. Už neměl krást svícny, ale vzít do ruky pušku.

Jestliže předtím Guillem hledal pro své výstřelky záminky, ve válce je už nepotřeboval. Sám se sice žádných zvěrstev nedopouštěl, protože mu to zásady vštěpované rodinnou výchovou nedovolovaly, ale ani nevinné oběti před násilnostmi páchanými jeho kumpány nebránil. Došlo k tisícovkám vražd, často kněží a jeptišek; to donutilo mnoho lidí z pravice, aby před rudými hordami, jak je nazýval tisk, hledali útočiště ve Francii. Vládní politické strany brzy vydaly rozkazy, aby se tyto násilné akty neděly, protože jsou v rozporu s ideály republiky, k násilnostem však docházelo dál. Frankovi vojáci měli rozkaz přesně opačný: ovládnout a trestat ohněm a železem.

Víctor oslavil dvacáté třetí narozeniny, a než ho odvedli do republikánské armády, žil v domě svých rodičů ponořen do studia medicíny. V té době vstával brzy ráno a před

odchodem na univerzitu vždy připravil rodičům snídani, což byl jeho jediný přínos do společné domácnosti. Vracel se totiž pozdě, snědl, co mu matka nechala v kuchyni – chleba, sardinky, rajče, vypil kávu a zase pokračoval ve studiu. Stál stranou politických vášní rodičů i bratrova nadšení. „Dnes píšeme dějiny. Vyvlečeme Španělsko ze staletí trvajících feudalismu, jsme vzorem pro celou Evropu, odpovíme na Hitlerův a Mussoliniho fašismus,“ rozhořoval se Marcel Lluís Dalmau před svými dětmi a kamarády ze zašlého, ale teď na duchu povzneseného baru U Rosinanty, kde se scházeli štamgasti na partičku domina a skleničku vína. „Skoncujeme s privilegii boháčů, církve, latifundistů a vůbec všech vykořisťovatelů. Musíme bránit demokracii, přátelé, ale nezapomínejte, že politika není všechno. Bez vědy, průmyslu a techniky není pokroku a bez hudby a umění se zase neobejdou naše duše,“ dodával. Víctor s ním v zásadě souhlasil, ale snažil se vyhýbat jeho plamenným projevům, které byly až na malé odchylky pořád stejné. S matkou o tom také nemluvil: jedinou jejich společnou aktivitou bylo, že ve sklepech jedné pivnice učili milicionáře číst a psát. Carme mnoho let vyučovala na základní škole a byla přesvědčená, že vzdělání je stejně důležité jako dostatek jídla a že každý, kdo umí číst a psát, má povinnost to naučit ty ostatní. Pro ni byla výuka milicionářů rutinou, ale pro Víctora naprostým utrpením. „Jsou to oslové,“ nadával, když se na dvě hodiny zasekli u psaní písmene A. „Žádní oslové. Tihle kluci nikdy neviděli slabikář. Chtěla bych vidět tebe, jak by ses to naučil, kdybys musel celý den dřít na poli,“ říkala mu matka.

Povzbuzován matkou, která se bála, že z něj bude poustevník, a tak mu neustále připomínala, že si musí zvyknout chodit mezi lidi, se naučil hrát dobové šlágry na kytaru. Měl příjemný hluboký hlas, který kontrastoval s jeho neohrabaným vzhledem a odměřeným výrazem. Schovaný za kytarou mohl předstírat, že se nestraní kolektivu, ačkoliv byl v jádru ostýchavý a banální rozhovory nesnášel. Děvčata si ho až do okamžiku, kdy začal zpívat, většinou moc nevšímalá. Pak ho ale dívky obstoupily a začaly si s ním pobrukovat do rytmu. Nakonec si špitaly, že ten starší z bratrů Dalmauových je sympaťák, ale srovnávat ho s mladším bráchou Guillemem, to fakt nejde.

Roser Bruguerová, vesnická holka ze Santa Fe, byla na hodinách klavíru profesora Dalmaua jeho nejlepší žačkou, která by ale bez pomoci Santiaga Guzmána zůstala nejspíš pasačkou koz. Guzmán pocházel z váženého šlechtického rodu, který ovšem za poslední generace samých neschopných panáků, kteří uměli rodinný majetek jen utrácet, značně zchudl. Trávil poslední léta na svém statku mezi kopci v neúrodné krajině, se kterou ho však pojily mnohé vzpomínky. Profesorem historie na Centrální univerzitě byl už za časů krále Alfonse XII. a navzdory vysokému věku se udržoval v kondici. Se svým loveckým psem, poutnickou holí a v obnošeném klobouku vyrážel každý den na dlouhé procházky, dokonce i tehdy, když srpnové slunce neúprosně spalovalo krajinu. Jeho žena trávila celé dny doma pod dohledem ošetřovatelek

polapená v labyrintu stařecké demence a malovala šílené obrazy. Ve vesnici jí přezdívali *Bláznivá dobrota* a ve skutečnosti taková i byla. Nedělala nikomu problémy, když nepočítáme, že byla občas spatřena, jak kráčí sama kamsi k obzoru, nebo když malovala na stěny v domě vlastními výkaly. Když Santiago Guzmán během jedné ze svých vycházek Roser poprvé uviděl, jak pase pár vyhublých koz, mohlo jí být nějakých sedm let, nikdo si totiž nepamatoval její datum narození. Stačilo si s ní vyměnit pár vět, aby pochopil, že ta holka je velmi bystrá a zvědavá. Profesor a malá pasačka navázali podivné přátelství založené na tom, že on jí vyprávěl o umění a ona mu pozorně a s velkým zaujetím naslouchala.

Jednou v zimě ji i s kozami našel schoulenou ve škarpě, celá se třásla, byla promoklá a měla horečku, přehodil si ji jako pytel přes rameno. Naštěstí byla lehounká, ale i tak mu slabé srdce nedovolilo pokračovat dál v cestě, musel ji tam nechat a dojít pro jednoho z čeledínů, aby ji na statek donesl on. Poručil kuchařce, aby ji nakrmila, hospodyni, aby jí připravila horkou koupel a postel, a poslal pacholka do města pro doktora a hned potom pro kozy, aby jí je někdo neukradl.

Lékař konstatoval, že dívka má horečku a je silně podvyživená. Měla také svrab a vši. Protože se po ní nikdo ten den ani dny příští na statku nesháněl, mysleli si, že je sirotek, až do okamžiku, kdy se dostala z nejhoršího a řekla jim, že má na druhé straně kopce rodinu. Ačkoliv měla kostřičku jako křepelka, rychle se postavila na nohy a ukázalo se, že je silnější, než vypadá. Nechala si oholit hlavu, aby se zbavila vší, a snesla bez protestů, když

ji natřeli sírovou masť proti svrabu, jedla jako o závod a ukázala všem, že má navzdory smutným okolnostem až neuvěřitelně vyrovnanou povahu. Během týdnů, kdy pobývala v jejich domě, si ji všichni zamilovali, blouznící paní domu počínaje a služebnictvem konče. Malá holka u nich na statku, kde se proháněly kočky a přízraky z dávných dob, nikdy nebydlela. Nejvíce z ní byl unešený pan profesor, který dramaticky upozorňoval na to, že je pro něj ctí vyučovat dívku s takovou touhou po vzdělání; bylo ale jasné, že dívčin pobyt nebude možné prodlužovat do nekonečna. Santiago počkal, až se úplně uzdraví a nabere váhu, aby se vypravil na druhou stranu kopce, kde měl v úmyslu sdělit oněm nedbalým rodičům jisté pravdy. Nechal dívku dobře obléknout a navzdory protestům své ženy ji naložil do auta a vyrazil na cestu.

Dojeli k jakémusi hliněnému obydlí na okraji vesnice, stejně nuznému, jako byl zbytek okolních stavení. Vesničané obdělávali půdu patřící církvi a žili v hladu a bídě. Profesor zakřičel a ze dveří se vyhrnulo několik vyděšených dětí následovaných jakousi bosorkou celou v černém, která nebyla, jak se profesor domníval, Roserina prababička, ale její matka. Návštěvu, která by přijela v limuzíně s mnoha koňmi pod kapotou, ti lidé nikdy neměli, a když z auta vystoupila Roser společně s nějakým elegantním pánem, zůstali stát jako opaření. „Přijel jsem si s vámi pohovořit o této dívce,“ pronesl Santiago přísným tónem, ze kterého měli i studenti na univerzitě strach; ale než stačil říct víc, chytila matka Roser za vlasy, praštila ji a křičela na ni, že nechala kozy napospas osudu. V ten okamžik pochopil, že domlouvá této zoufalé ženě

nemá vůbec smysl, a rychle vymyslel náhradní plán, který měl navždy změnit dívčin osud.

Roser pak strávila zbytek dětství na Guzmánově usedlosti, oficiálně jako osobní služka paní domu, ale vedle toho také jako profesorova žačka. Za to, že pomáhala služebnictvu a občas přinesla trochu radosti do života *Bláznivé dobroty*, jí byla poskytnuta střecha nad hlavou a slušné vzdělání. Profesor historie jí půjčoval knihy, naučil ji víc, než co by pochytila na jakékoliv škole, a také jí dal k dispozici klavír, který patřil původně jeho ženě, ale ta už si ani nepamatovala, k čemu u všech čertů ten obrovský kus nábytku vlastně slouží. Ukázalo se, že Roser, která během prvních sedmi let svého života neslyšela jinou hudbu než melodie, které vyluzovali opilci na harmoniku během svatojánských svátků, měla mimořádný sluch. V domě měli starý cylindrový fonograf, ale když profesor zjistil, že jeho schovanka umí přehrát na klavíru melodie, které slyší úplně poprvé, objednal z Madridu moderní gramofon a sbírku desek. Za krátkou dobu už Roser, která ani pořádně nedosáhla na pedály, hrála hudbu z desek se zavřenýma očima. Byl tak nadšený, že najal učitelku hry na klavír ze Santa Fe. Docházela na usedlost třikrát týdně a profesor sám na výuku dohlížel. Pro Roser, která uměla hrát z paměti, nemělo moc smysl učit se noty a trénovat pořád dokola stupnice, ale z respektu ke svému učiteli své povinnosti vzorně plnila.

Ve čtrnácti letech už hrála Roser mnohem lépe než její učitelka a v patnácti ji nechal Santiago zapsat na Internát katolických slečen do Barcelony, aby tam studovala hudbu. Přál si, aby zůstala s ním, ale pocit pedagogické

zodpovědnosti zvítězil nad otcovskými city. Ta dívka měla talent od Boha a Santiago Guzmán se rozhodl, že jeho úlohou na tomto světě bude pomoci jí ho rozvinout. V té době se *Bláznivá dobrota* ztrácela před očima, a nakonec bez velkého rozruchu odešla na onen svět. Santiago Guzmán zůstal v domě sám a se vší tíhou na něj dolehla léta, takže se musel vzdát svých vycházek s poutnickou holí do okolí usedlosti a trávil čas před krbem s knihou v ruce. Jeho lovecký pes zemřel a Santiago odmítl pořídit si nového, aby nezemřel dřív než jeho hafan, a nechal ho tak bez pána.

S nástupem Druhé republiky v roce 1931 starý pán definitivně zahořkl. Ještě ani nebyly oficiálně vyhlášeny výsledky voleb, ve kterých nakonec zvítězila levice, a král Alfonso XIII. odešel do Francie do exilu. Santiago, monarchista, konzervativce a katolík, viděl, že se jeho svět hroutí v základech. Rudé odmítal a nechtěl si zvykat na jejich vulgární manýry: podle něj byli rudí bezcitnými lokaji Sovětského svazu, kteří vypalují kostely a vraždí kněze. Že jsme si všichni rovni, považoval za pouhou teoretickou konstrukci, v praxi, jak dodával, to byl omyl: před Bohem si nejsme rovni, protože Bůh sám nechal vzniknout společenské třídy a další rozdílnosti mezi lidmi. Zemědělská reforma ho připravila o pozemky, které neměly valnou cenu, ale byly majetkem rodiny odjakživa. Ze dne na den si vesničané, když s ním mluvili, přestali sundávat čepice a klopit zrak. Domýšlivost svých podřízených ho bolela ještě víc než ztracený majetek, protože ji považoval za přímý útok na vlastní důstojnost a na místo, které na tomto světě vždycky zaujímal. Propustil služebnictvo,

kteře žilo pod jeho střechou desítky let, nechal zabalit knihovnu a umělecká díla, sbírky a všechny předměty, ke kterým ho pojily osobní vzpomínky, a zavřel usedlost na čtyři západy. Věci musel naložit do tří nákladáků, ale i přesto si nejobyjnější kusy nábytku ani křídlo odvézt nemohl, protože by se do jeho madridského bytu nevešly. O několik měsíců později republikánský starosta Santa Fe usedlost zabavil a zřídil v ní sirotčinec.

Hořkým zklamáním a důvodem k hněvu byla pro Santiagu i proměna, kterou prošla jeho schovanka. I z jeho Roser se pod zhoubným vlivem těch revolucionářů z univerzity, obzvlášť jistého Marcela Lluíse Dalmaua, komunisty, socialisty nebo snad anarchisty, nakonec v tom není žádný podstatný rozdíl, zkrátka zvrhlého bolševika, stala stoupenkyně rudých. Z internátu pro slušné dívky odešla a bydlela s nějakými courami, které se oblékaly do uniforem a praktikovaly volnou lásku, jak se tehdy říkalo promiskuitě a pokleslým mravům. Musel připustit, že Roser k němu i tehdy chovala velký respekt, ale protože nedbala jeho varování, musel ji přestat finančně podporovat. Dívka mu napsala dopis, ve kterém mu z celého srdce poděkovala za všechno, co pro ni udělal, slíbila mu, že se bude vždy snažit jít správnou cestou v souladu s jeho zásadami, a popsala mu, že v noci pracuje v pekárně a ve dne nadále pilně studuje hudbu.

Santiago Guzmán zůstal osamocen v madridském bytě, kde se nedalo mezi nábytkem a množstvím různých předmětů ani projít z jednoho konce na druhý a kam přes těžké sametové závěsy barvy býčí krve nedoléhá hluk ulice, takže se zcela izolován svojí hluchotou

a raněnou hrdoostí nikdy nedozvěděl, že v jeho zemi propukly orgie nenávisti a hněvu, které se po staletí napájely bídou jedněch a všemocností druhých. Zemřel ve svém bytě ve čtvrti Salamanca zahořklý a zcela sám čtyři měsíce před povstáním Frankových oddílů. Byl ale do poslední chvíle při smyslech a do takové míry smířený se smrtí, že napsal svůj vlastní nekrolog, protože nechtěl, aby o něm nějaký ignorant publikoval nepravdy. Nejspíš proto, že už mu nikdo blízký na světě nezbyval, se s nikým nerozloučil, na Roser Bruguerovou si ale vzpomněl a s jistou noblesou a gestem usmíření jí daroval křídlo, které dosud stálo zabalené v jedné z místností nově zřízeného sirotčince v Santa Fe.

Profesor Marcel Lluís Dalmau si Roser mezi ostatními studenty brzy všiml. Do jeho snahy předat toho studentům co nejvíce o hudbě a o životě pronikaly i jeho politické a filozofické myšlenky a ty ovlivnily jeho žáky více, než sám očekával. V tomto bodě měl Santiago Guzmán úplnou pravdu. Dalmau nechoval vzhledem ke svým zkušenostem velkou důvěru ke studentům, kterým šlo hraní příliš snadno, protože, jak často říkal, žádného Mozarta zatím nepotkal. Zažil studenty, kteří měli stejně jako Roser výborný sluch a mohli hrát na jakýkoliv nástroj, takže časem zlenivěli, protože nabyli přesvědčení, že k ovládnutí řemesla jim to stačí a nemusejí dál moc studovat ani cvičit. Nejednen z nich pak skončil v kapelách, které hrály po hotelech, v restauracích a na oslavách, a stali se

z nich, jak on sám říkal, „svatební fidalové“. Roser Bru-guerovou se rozhodl tohoto neblahého osudu uchránit a vzal ji pod svá křídla. Když se dozvěděl, že žije v Barce-loně sama, otevřel jí dveře svého domu, a ještě později, když se k němu donesla zpráva o tom, že zdědila křídlo a nemá ho kam dát, vyklidil nábytek z obýváku a dovolil jí ho tam nechat a nikdy nic nenamítal, když tam dochá-zela po škole cvičit stupnice. Jeho žena Carme ji v době, kdy byl její mladší syn na frontě, vždycky předtím, než šla na třetí ráno do pekárny zadělat na chleba, nechávala tro-chu vyspat v Guillemově posteli, a tak se stalo, že se dív-ka, která každou noc cítila z přikrývek jeho pot, do toho mladého muže na dálku a válce navzdory zamilovala.

Roser se stala nepozorovaně členkou rodiny, jako by měla jejich krev; stala se dcerou, kterou si Dalmauovi to-lik přáli mít. Bydleli ve skromně zařízeném, trochu ponu-rém a neudržovaném, ale dostatečně prostorném domě. Když synové odešli do války, Marcel Lluís jí nabídl, aby se k nim nastěhovala. Mohla tak něco ušetřit na nájmu, chodit do práce na méně hodin, cvičit na klavír, kdyko-liv chtěla, a také mohla občas vypomoct jeho ženě s do-mácími pracemi. I když byla Carme o dost mladší než její manžel, zatímco Marcel Lluís měl energie na rozdávání, Carme se cítila stará, neboť trpěla dýchacími problémy. „Už ani na tu výuku milicionářů nestačím, a až tohle jed-nou skončí, tak půjdu rovnou do hrobu,“ říkala dýchavič-ně Carme. Její syn Víctor ji už po prvním roce studia me-dicíny vyšetřil a řekl, že má plíce jako karfiol. „Herdek, Carme, ty na to kouření brzy dojedeš,“ vyčetl jí její ma-nžel, když ji slyšel kašlat, ale jaksi nebral v potaz, že sám

také kouří, a už vůbec netušil, že to bude on, kdo se na onen svět odebere jako první.

Tak se stalo, že Roser Bruguerová, v té době už členka jejich domácnosti, byla s profesorem v okamžiku, kdy dostal infarkt. Tehdy přestala chodit do školy, jenom si držela místo v pekárně a střídala se s Carme při péči o nemocného. Ve volných chvílích mu hrála na klavír, hudba se rozléhala po celém domě a umírajícího uklidňovala. Byla i u toho, když profesor dával poslední rady svému staršímu synovi.

„Až tu nebudu, Victore, musíš se postarat o matku a o Roser, protože Guillem se z války nevrátí. Válka je prohraná, chlapče,“ řekl synovi v pauzách mezi dlouhými nádechy.

„Takhle nemluvte, otče.“

„Vím to už od okamžiku, kdy bombardovali Barcelonu. Byla to italská a německá letadla. Pravda je sice na naší straně, ale to porážku neodvrátí. Jsme v tom sami, Victore.“

„Může se to otočit, když se k nám přidají Anglie, Francie a Spojené státy.“

„Zapomeň na Spojené státy, nikdo nám nepomůže. Slyšel jsem, že Eleanor Rooseveltová se pokusila přesvědčit manžela, aby se Spojené státy zapojily do války, ale prezident by tím postavil proti sobě veřejné mínění.“

„Nevěřím, že by byli všichni proti, otče, podívejte se, kolik mladých přišlo z Ameriky bojovat do Lincolnovy brigády, rozhodnutí tu za nás položit životy.“

„To jsou idealisté, Victore. Těch je na světě málo. Hodně těch bomb, co na nás teď házejí, je americké výroby.“

„Otče, jestli je nezastavíme, Hitlerův a Mussoliniho fašismus se rozšíří do celé Evropy. Nemůžeme tu válku prohrát; to by byl konec všemu, čeho tato země dosáhla, a znamenalo by to návrat do minulosti, do bídy a feudalismu, se kterými jsme se potýkali minulá staletí.“

„Nikdo nám nepřijde na pomoc. Dávej pozor, co ti teď říkám, i Sovětský svaz nás nechal na holičkách. Stalina Španělsko nezajímá. Až republika padne, vypuknou tu strašlivé represe. Franko už rozjel čistky, teror, totální nenávist, krvavou mstu. Nebude vyjednávat ani odpouštět. Jeho jednotky se dopouštějí neskutečných zvěrstev...“

„Naši také,“ odpověděl Víctor, který toho už dost zažil.

„Jak se opovažuješ to srovnávat! V Katalánsku budou krvavá jatka. Už se toho našťestí nedožiju, ale chci umřít klidný. Musíš mi slíbit, že odvezeš matku a Roser za hranice. Fašisti nebudou mít s Carme slitování, protože doučovala vojáky; popravují i za mnohem menší prohřešky. Tobě se pomstí, protože pracuješ ve vojenské nemocnici, a Roser jen proto, že je to mladá holka. Víš, co s takovými dělají? Předhodí je Maurům. Mám to už naplánované. Odjedete do Francie a vrátíte se, až se to tady uklidní. V psacím stole najdeš mapu a nějaké peníze. Slib mi, že to uděláš.“

„Slibuji, otče,“ odpověděl Víctor, ale nemyslel to úplně vážně.

„Pochop to, Victore, nejde o zbabělost, ale o přežití.“

Marcel Lluís Dalmau nebyl jediný, kdo pochyboval o budoucnosti republiky, ale byl jedním z mála, kdo to říkal nahlas; to si totiž troufl málokdo, protože šířit mezi vyčerpaným obyvatelstvem poraženectví a obavy bylo označováno za zradu.

Den poté profesora Marcela Lluíse Dalmaua pohřbili. Chtěli tak učinit v tichosti, protože na smuteční obřady nebyla vhodná doba, ale zpráva o profesorově smrti se rozkřikla a na hřbitov na kopci Monjuïc dorazili nejen přátelé z baru U Rosinanty, ale i kolegové z univerzity a bývalí, spíš postarší, studenti, protože ti mladší byli na frontě nebo pod drnem. Carme, podpíraná Roser a Víctorem, od hlavy až k patě ve smutečním, kráčela v červnovém vedru za rakví svého osudového muže. Modlitby, projevy ani slzy se nekonaly. Jeho žáci zahráli na rozloučenou druhou větu Schubertova *Smyčcového kvintetu*, jehož melancholické melodie se pro tu příležitost přímo nabízely, a několik milicionářských písní, které profesor složil.